

Pavel Klimeš

Objev renesančního malovaného stropu v Mikulově

V roce 1994 jsem byl požádán ing. Jaroslavem Eliášem, abych se ujal restaurování renesančního malovaného stropu, jenž je součástí jeho domu.

Strop byl objeven při rekonstrukčních pracích na objektu, který ing. Eliáš před lety koupil, a to v okamžiku, kdy měl být realizován projekční záměr probourat stropní plochu a instalovat schodiště do podkrovních prostor. Ve chvíli, kdy byly odstraněny desky s omítnutým rákosem, tvořící plochu sníženého stropu, objevil se původní trámový záklopový strop, který sestával z osmi trámů a devadesáti jednoho pole. Na celé ploše stropu bylo možno tušit ornamentální malbu, ale pro značně znečištěný povrch byla jen velmi stěží čitelná. Z původního projektu sešlo a na místo byl přivolán restaurátor. Po absolvování nezbytných formalit jsem přistoupil k vizuální prohlídce a restaurátorskému průzkumu.

Naskytl se mi žalostný pohled. Strop ze šestnáctého století pojednaný rostlinnými a figurativními motivy, původně malovaný rumělkou, okrem, šeděmodrým tónem, zelení a sienou pálenou na bílém podkladě, byl nyní překryt monochromní šedí místy přecházející až do odstínů černé. Při předchozích manipulacích došlo k prasknutí a následnému prověšení jednoho z osmi trámů, šest polí z celkového počtu zcela chybělo, malba v šupinách odpadávala a její úhrnný úbytek bylo možno odhadnout na třicet procent.

V první fázi restaurování bylo tedy nutno přistoupit k rekognoscaci reálií, a to jak technologických (tj. v jakém fyzickém stavu se památka nachází), tak estetických (tedy určení míry poškození estetického obsahu artefaktu). Na základě průzkumu bylo konstatováno, že barevná vrstva je aplikována na naklížené dřevo směsí bílého pigmentu a vápenného mléka, do níž byla kresba figurativních a rostlinných motivů vpouštěna pigmenty rozptýlenými pouze ve vodě a neobsahujícími žádné pojivo. Tato technologie byla patrně při malířském pojednávání stropů hojně používána a připomíná technologii *secco fresco*, ovšem na dřevěné podložce. Toto technologické specifikum bylo nutno při zachování účinných restaurátorských postupů vedoucích k záchraně díla přirozeně respektovat, i když právě tato okolnost restaurátorské práce značně ztěžovala.

Po fixaci barevné vrstvy na podložku tak, aby každá šupinka přilnula do původní plochy, čímž bylo v součtu zachráněno dalších čtyřicet procent malby, bylo započato s čištěním, a tím s navrácením původní barevné bohatosti malby. Práce to nebyla snadná, neboť při značné labilitě malby nebylo možno použít tzv. „mokré“ postupy, tj. takové postupy, při nichž se používají rozpouštědla, saponáty apod. Musel jsem proto vzít zavděk čistícími pastami, plastickou gumou a chlebem. Přes značnou problematictost a časovou náročnost jsem se nakonec dopracoval k výsledku, jenž dal zaznít původnímu koloritu jako typickému projevu barevného citění renesančního člověka.

Při pohledu na rozehranou plochu malovaného stropu bylo možno identifikovat tři mistrovské rukopisy, které vzájemně harmonicky komunikují a vytvářejí mimořádně vyvážený celek, v němž se jednotlivá pole neopakovaně střídají, a to jak typologií rostlinných motivů, tak i názorem na souměrnost, resp. nesouměrnost ornamentů. Tak vedle sebe rotují rostlinné pletence ve tvaru „S“, stylizované květinové vázy, akantové rozviliny, fantastní zvířata, hudební nástroje, vinohradnické nože apod. To všechno je realizováno kultivovaným, bravurním přednesem a přes velkou tvarovou i barevnou bohatost působí ornament kouzlem střízlivé vznešenosti, vlastní v tomto pojetí snad jen estetickému názoru renesance. S malovanými poli kontrastuje relativně strohá vý-

zdoba trámů, jež se omezuje na okrové a šedomodré podélné linie a sienové ornamenty aplikované přes šablonu, jež kromě koncových rozet neustále opakují jeden motiv.

Po vychutnání pohledu na obnovenou barevnost stropu přišlo na řadu vytmelení některých nerovností a celková příprava na retuš, jejímž úkolem bylo rekonstruovat oněch šest chybějících polí a jiné defektní partie. Smysl retuše je v odstranění esteticky rušivých míst a optickém scelení plochy. Retušovaná jsou pouze ta místa, která jsou poškozena, takže původní barevná vrstva zůstane nedotčena. Revitalizuje se tak obsah estetického poselství jako jedné z nejdůležitějších funkcí uměleckého díla, při čemž je zřetelná i historická, sociální, psychologická a filozofická výpověď díla.

Jednou z kardinálních zásad restaurování je požadavek reverzibility použitých materiálů. To znamená, že každý materiál, který vstupuje v průběhu restaurování do uměleckého díla, musí být v budoucnu bez obtíží odstranitelný. U materiálů vstupujících do technologické struktury díla je požadavek na odstranitelnost definován postupující technologickou vyspělostí restaurátorských postupů, kdy je potřeba bezpečně odstranit materiály již morálně zastaralé či nevhodné. Typickým příkladem je rentoaláž obrazů, při níž byly v minulosti používány nejrůznější druhy lepidel od kostního klišu až po směs včelího vosku s pryskyřicí, což jsou současně dva extrémy, které jen velmi obtížně splňují požadavek reverzibility. U barev, které jsou použity při retuši, je požadavek odstranitelnosti diktován relativně častou změnou estetického názoru na řešení rozsáhlejších partií retuše.

Po absolvování této etapy byla barevná vrstva fixována filmem běleného včelího vosku, který jednak barevnou vrstvu ochrání před extrémními vlhkostními výkyvy, jednak zabrání prachovým mikročástičkám vnikat do povrchových vrstev malby a tím jí pomalu znehodnocovat.

Restaurovátké práce probíhaly od podzimu roku 1994 s přestávkami až do jarních měsíců roku 1996. Když jsem pak stál pod stropem, jehož krásu jsem měl tu čest obnovit, uvědomil jsem si, kolik podobných památek je již nenávratně zničených a že i toto dílo by patrně čekal podobný osud nebýt osvíceného člověka, majitele domu, který nelitoval zvýšených nákladů a uvědomil památkový ústav o svém objevu a tak umožnil jeho záchranu. Před podobnými rozhodnutími stojí člověk v obdivu a úctě, protože vypovídají o něčem velmi podstatném: o tom, že člověk si může vážít sám sebe, jen když je schopen vážít si práce svých předků a navázat na duchovní potenciál a tradice, které vytvářejí duchovní a kulturní klima, z něhož člověk vyrostl a jen díky němuž se jedinec může stát autentickou osobností a současně i ontotvorným faktorem humanitní kultivace.